

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦЮЮЧИХ ГРОМАДЯН

Визначено основні напрями соціальної діяльності суб'єктів господарювання, об'єкти бухгалтерського обліку, на які поширюється соціальна діяльність суб'єктів господарювання, напрями та суб'єкти соціальної політики на рівні держави та суб'єктів господарювання, складові соціальної сфери та облікове забезпечення системи соціального захисту працюючих громадян

Постановка проблеми. Економіці, в якій діють об'єктивні закономірності вільного ринку, апріорі притаманна соціальна направленість, що реалізується в процесі товарного виробництва та еквівалентного ринкового обміну за участі відповідної системи розподілу та споживання створеного суспільного блага.

При здійсненні аналізу заходів соціально-економічної політики виявляється чітка залежність між інтересами різних суб'єктів ринку, що проявляються в процесі господарювання та є антагоністичними за своєю природою. Власники капіталу вважають за справедливе одержувати пристойний відсоток за його використання; управлінський персонал переконаний, що без їх підприємницьких здібностей жоден капітал на приносив би прибутку, а тому значна частина останнього повинна належати саме йому; рядові працівники також прагнуть одержувати пристойну винагороду за свою працю. Кожен з них вважає справедливим свій погляд на винагороду, адже поняття справедливості є суб'єктивним та багатьма вченими-філософами доведено, що абсолютної справедливості бути не може, оскільки "абсолютна справедливість – це заперечення свободи. Життєздатність обох понять залежить від їх взаємного самообмеження" [8, с. 345].

Бухгалтерський облік є наукою, яка поєднує в собі елементи як точних, так і суспільних наук. Зокрема, облік як мова цифр здатний якщо не поєднати, то принаймні наблизити, зменшити антагонізм між інтересами цих суб'єктів ринку, оскільки вже афоризмом стала фраза "математика може розтлумачити все". Облік як суспільна наука надає інформацію зацікавленим користувачам про процеси, які відбуваються на підприємстві (за умови можливості їх відображення в грошовому вимірюванні). Розгляд обліку з таких позицій дає можливість зробити висновок, що наближення до справедливості неможливе без чітко організованого бухгалтерського обліку.

Підприємство – це дещо більше, ніж економічна цілісність. Сучасне підприємство є складною частиною оточення, яке включає багато складових, від яких залежить саме існування підприємства. Такими складовими є місцеві громади, споживачі, постачальники, засоби інформації, групи суспільного впливу, спілки та об'єднання, а також власники акцій та працівники, які прагнуть одержувати пристойну винагороду за свою працю. Вони завжди вважають, що одержують менше, ніж те, на що вони заслуговують. Працівники дійсно досить часто виявляються відірваними від результатів власної діяльності, перетворюються лише на один з факторів виробництва, призначення якого – створення прибутку. Але ж саме від якості виконання працівниками своїх обов'язків залежить якість продукції, що виготовляється, а останнє, в свою чергу, впливає на визначення місця підприємства на вітчизняному та світовому ринку. Без об'єктивної інформації про діяльність підприємства, зокрема, про розмір та порядок розподілу прибутку, про заходи соціального характеру, здійснені підприємством. Зменшити рівень цього незадоволення можливо, якщо така інформація буде доступною та зрозумілою працівникам. Джерелом такої інформації, в свою чергу, є система бухгалтерського обліку в широкому розумінні цього слова. Оскільки інтереси всіх суб'єктів ринку в сукупності можуть сильно впливати на досягнення підприємством його цілей, тому керівництву необхідно

врівноважувати чисто економічні цілі з економічними та соціальними інтересами цих суб'єктів.

У зв'язку з цим нагальною є потреба удосконалення методики обліку соціальної складової діяльності підприємства, що є можливим лише в рамках удосконалення всієї методології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціальних процесів, як правило, проводяться на макрорівні та належать до сфери соціології (А. Вебер, В. Гаврилюк, Е. Дюркгейм, В. Левашов, К. Маркс). В політекономії піднімаються питання соціальної направленості економічного зростання (С.М. Бухвальд, Х.В. де Йонг, К. Мікульський, В.А. Погребінська, А. Сміт тощо). В менеджменті вивчаються відносини в колективі, мотивація до праці та управління соціальними процесами на підприємстві, в юриспруденції – соціальне партнерство, в філософії – соціальні трансформації суспільства.

В Радянському Союзі існувала наука соціального управління, об'єктом дослідження якої були соціальні процеси на підприємстві, соціально-психологічна організація функціонування суспільства та окремих колективів (представниками якої є А.М. Аверін, В.Г. Афанасьєв, В.Г. Белов, І. Галушко, І. Кхол, П.М. Лебедев, М. Марков, Р.В. Мартанус, В.С. Основін, Г.І. Петров, М.Г. Чумаченко тощо). За допомогою методів соціального управління розв'язувалися завдання ефективного використання трудових ресурсів, зміцнення трудової дисципліни, ліквідації плінності кадрів, підвищення кваліфікації та професійного рівня працівників, поліпшення умов їхньої праці, ліквідації професійних захворювань і виробничого травматизму, задоволення потреб фізичного і духовного розвитку членів колективу за рахунок суспільних фондів споживання.

Практика соціальних взаємовідносин широко обговорювалась в західній літературі в 70-х рр. ХХ ст., в 80-х рр. – втратила провідні позиції, але на початку 90-х рр. питання стали підніматись ще в більш гострій формі: спочатку в частині розкриття екологічних питань, пов'язаних з діяльністю суб'єктів господарювання, а потім – в частині соціальних взаємовідносин. Бухгалтерський облік на кожному з цих етапів прилаштовувався до потреб та запитів своїх користувачів, хоча й сьогодні не прийшов до єдиної концепції.

Здійснюючи огляд розвитку теорії західного бухгалтерського обліку, Шахул Гамід Бен Ходжа Мохаммед Ібрагим зазначив: "В останні роки було визнано, що сам бухгалтерський облік має соціальні (головним чином, небажані) наслідки, тобто сам бухгалтерський облік будує соціальну дійсність" [16]. Бухгалтерський облік як такий, що відображає соціальну дійсність, вже розглядали в своїх працях такі західні вчені, як Аррінгтон, Купер, Леман, Пауелл, Тінкер, Хайнс, Хоппер, Чуа та Шерер. Є також твердження, що бухгалтерський облік повинен еволюціонувати шляхом розширення відкритості бухгалтерського обліку, який би відображав не лише внутрішні, а й зовнішні факти, тобто вплив на підприємство соціального та зовнішнього середовища (зокрема, Грей, Паркер).

Як соціальну науку бухгалтерський облік розглядали Гарі А. Портер (університет св. Томаса, Міннесота, США), Куртіс Л. Нортон (Північний університет, Іллінойс, США) [19, с. 23].

Ряд західних вчених виділяють окремий вид бухгалтерського обліку – соціальний облік. До них, зокрема, належать М.Р. Метьюс та М.Х.Б. Перера. Ідею соціально-економічного бухгалтерського обліку в своїх роботах розвиває також польський проф. М. Добія, який досліджує питання розвитку людського капіталу (суспільних активів) та розглядає можливі способи його оцінки.

Дослідження в сфері бухгалтерського обліку людських ресурсів та екологічних засобів розпочали в 60-х роках ХХ ст. такі вчені, як Р. Лікерт та Р. Хермансон. В працях Х. Андресона, М.Ф. Ван Бреди, Ч. Гаррісона, П. Герстнера, С. Діпіази, Р. Екклза, Д. Колдуелла, Б. Нідлза, Е.С. Хендрікса, І.Ф. Шера, Дж. Чубатої, М. Кендюрора [17], К.М. Дігана [18] піднімається питання достовірності показників фінансової звітності.

У працях вітчизняних вчених з бухгалтерського обліку (в більшості випадків – у підручниках та навчальних посібниках) висвітлюються лише ті питання, які пов'язані з оплатою праці, розрахунками з різними фондами соціального страхування, Пенсійним фондом, а також з порядком відображення витрат іншої операційної діяльності в цілому. В результаті аналізу українських підручників з бухгалтерського обліку виявлено, що в жодному з них не висвітлюється питання соціального значення обліку.

Соціальне значення бухгалтерського обліку досліджується представниками Житомирської наукової бухгалтерської школи на чолі з проф. Ф.Ф. Бутинцем, особливо яскравами працями якого є стаття "П'ятнадцять років надій та ілюзій" [2] та монографія "Альфа і омега бухгалтерського обліку" в якій одну з глав присвячено розвитку соціально-орієнтованого обліку [1]. Фактори, що зменшують достовірність бухгалтерської інформації та мотиви, що спонукають до недбалого ставлення при веденні бухгалтерського обліку, розглядалися доц. Л.В. Чижевською [13, 14]. В її монографії "Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку" [15] висвітлено значення розвитку бухгалтерської професії для стабільності світової економіки, ефективності управління та високого рівня задоволення потреб суспільства. Проф. М.С. Пушкар в своїх працях також розглядає облік як елемент культури суспільства [11].

Метою написання статті є визначення основних напрямів соціальної діяльності суб'єктів господарювання, об'єктів бухгалтерського обліку, на які поширюється соціальна діяльність суб'єктів господарювання, напрямів та суб'єктів соціальної політики на рівні держави та суб'єктів господарювання,

складових соціальної сфери та відображення облікового забезпечення системи соціального захисту працюючих громадян як окремого випадку.

Викладення основного матеріалу дослідження. На тлі суспільних змін, які відбуваються в світі, одним з основних питань є ставлення до людини праці, до її внеску в розвиток підприємства та суспільства, до її проблем та бажань, адже на тлі глобальних перетворень в багатьох випадках цей напрям діяльності підприємств залишається поза увагою, що призводить до незадоволення людини результатами своєї праці, зменшення у неї мотивів до розвитку себе як професіоналу і як особистості. Все це призводить до погіршення показників продуктивності, якості продукції, що виготовляється, погіршення фінансового стану підприємства в цілому (в тому числі через виникнення соціальних конфліктів). В Україні становище працівників дещо інше, але не через їх задоволення умовами та результатами праці, а через страх втратити те, що вони мають, та залишитись без роботи, без відповідних засобів існування. Враховуючи національний менталітет, можна зробити висновок, що навіть у разі відсутності явних соціальних конфліктів та мовчазного виконання роботи показники їх діяльності все одно не покращуються.

Сербський вчений, доктор філософських наук, професор, Данило Ж. Маркович переконаний, що вирішення проблем соціального розвитку повинно якщо не усунути, то хоча б зменшити негативні наслідки глобалізації. "Здійснення цього завдання передбачає досягнення наступних цілей:

- ствердження людини як творчої та вільної особистості та її права на трудову діяльність, що забезпечить гідне існування;
  - створення таких умов праці, у яких людина не знеособлена, а її цілісність не перебуває під загрозою;
  - створення умов для участі кожної людини на рівноправній основі й при відсутності будь-якої дискримінації в політичному житті на національному й глобальному рівні;
  - встановлення гармонічних відносин між природою та суспільством;
  - забезпечення в політичній організації багатополярного світового співтовариства, узгодження інтересів на основі демократичного діалогу" [10, с. 11].
- Відповідно, людина стоїть у центрі всього. Відносини з працівниками в рамках певного суб'єкта господарювання є однією зі складових соціальної діяльності останнього (рис. 1).

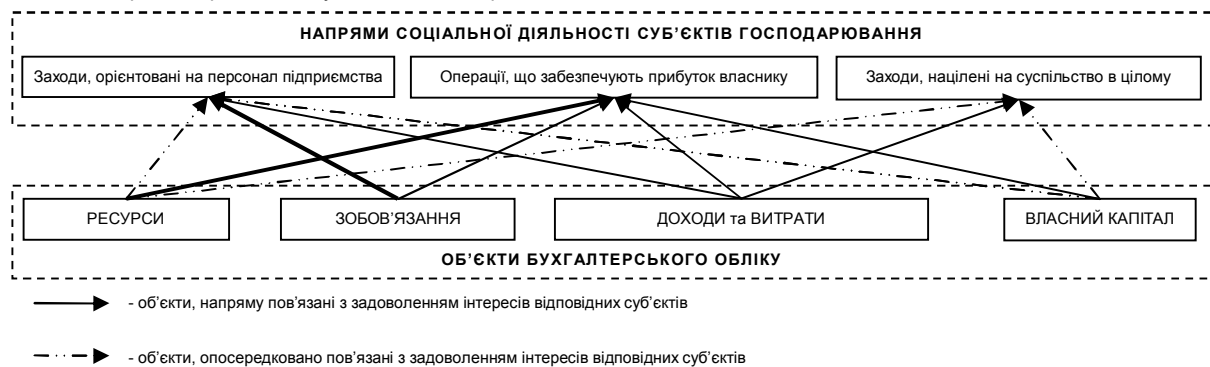

Рис. 1. Об'єкти бухгалтерського обліку, на які поширюється соціальна діяльність підприємства

Для втілення заходів, орієнтованих на персонал підприємства, в бухгалтерському обліку, насамперед, слід удосконалити порядок відображення зобов'язань перед працівниками та витрат, пов'язаних з реалізацією цих заходів. В той же час, зобов'язання перед персоналом виконуються за рахунок виплати їм грошових коштів або видачі матеріальних ресурсів, інформацію про що в різних розрізах потрібно забезпечити саме в системі бухгалтерського обліку. Для забезпечення різного роду

виплат персоналу на підприємстві можуть створюватись резерви, що дозволяє краще контролювати використання коштів, тому власний капітал також бере участь в процесі здійснення операцій, орієнтованих на персонал підприємства; фінансові результати, які одержує підприємство, напряму залежать від того, як працівники ставляться до своїх обов'язків та як роботодавці винагороджують їх за це, що буде розглянуто в наступних працях.

Основні напрями соціальної діяльності підприємства визначаються через соціальну політику, розроблену на ньому. Як зазначено вище, підприємства мають в наявності необхідні ресурси та можуть їх використовувати за різним призначенням. Напрями використання цих ресурсів залежать від стратегічного плану розвитку суб'єкту господарювання, який включає, зокрема, соціальну політику.

Соціальну політику вчені розглядають як на рівні держави, так і на рівні підприємства.

На рівні держави соціальна політика розглядається як система правових, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що враховують економічний потенціал країни і спрямовані на підтримання соціальної стабільності в суспільстві, створення умов для зростання добробуту працездатних осіб та забезпечення належного рівня життя тих, хто через непрацездатність чи інші життєві обставини не має достатніх засобів до існування. Соціальна політика є однією з найважливіших функцій будь-якої держави: як найрозвиненіших країн Заходу, які ще називають державами суспільного добробуту або соціальними державами, так і країн третього світу. Для України найбільш прийнятною є модель соціальної політики, яка має представляти собою поєднання лібералізму та соціальної орієнтації. Перший дає можливість в умовах відсутності достатніх фінансових коштів у державі створити умови для самореалізації і самозабезпечення

економічних суб'єктів. Друга складова передбачає формування раціональної системи соціального захисту населення. В умовах суспільної трансформації держава має виступати соціальним амортизатором перетворень і одночасно проводити активну соціальну політику на нових, адекватних ринковим вимогам засадах. Головне завдання державної соціальної політики – забезпечити соціальну стабільність суспільства, його соціальну безпеку.

На рівні держави соціальна політика формується через відповідні міністерства та відомства та втілюється у: соціальній допомозі; соціальному страхуванні; соціальному забезпеченні; соціальних гарантіях. Заходи державної соціальної політики поширюються як на працюючих, так і на непрацюючих громадян, а тому впливають на розвиток всього суспільства.

Об'єктами державної соціальної політики, що розглядаються в більшості посібників з державного регулювання економіки, є ринок праці та зайнятість, трудові відносини, оплата праці та доходи населення; система соціального забезпечення населення, елементи соціальної інфраструктури та громадяни як споживачі.

На рівні суб'єкта господарювання соціальна політика повинна охоплювати всі напрями соціальної діяльності, наведені на рис. 1.

В узагальненні вище зазначеного на рис. 2 наведено напрями соціальної політики та суб'єкти, які формують та які зацікавлені в них.

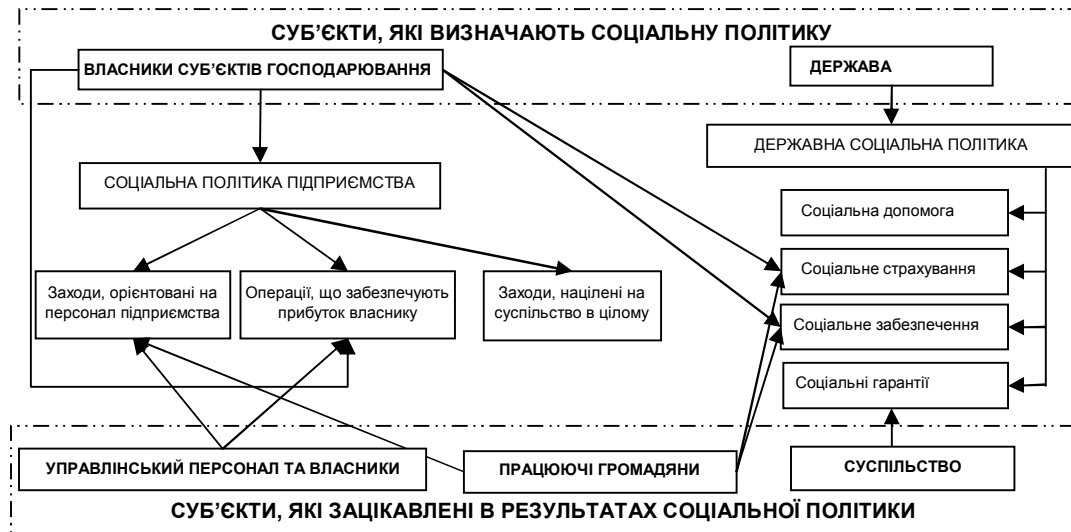

Рис. 2. Напрями та суб'єкти соціальної політики

З рис. 2 видно, що соціальна політика суб'єктів господарювання частково визначається державними вимогами, передбаченими у відповідних нормативних документах, а частково залежить від доброї волі та соціальної свідомості власників та керівного складу підприємства, що, зокрема, визначається й фінансовими можливостями підприємства.

В той же час за сферою поширення соціальна політика суб'єктів господарювання поділяється на внутрішню та зовнішню [12, с. 1].

Внутрішня соціальна політика підприємства розрахована на персонал, що дозволяє зрозуміти логіку поведінки, мотиви дій та системні обмеження, які існують у осіб, що приймають відповідальні рішення в рамках підприємств.

Зовнішня соціальна політика підприємств спрямована до оточуючого простору – регіону, міста, спільноти, та дає можливість зрозуміти, як дії власників та топ-менеджерів сприймаються та оцінюються іншими соціальними суб'єктами.

Відносини з персоналом є основною складовою соціальної сфери підприємства, яка складається з соціально-культурного комплексу, системи соціального захисту, соціального партнерства, перекваліфікації та перепідготовки кадрів, ринку та мотивації праці (див. рис. 3).

Соціальна сфера є об'єктом соціальної політики та визначається як оточення, середовище, у якому формуються соціальні відносини між сукупностями людей та індивідами. Вона характеризує ступінь соціального розвитку, відображає єдність і взаємообумовленість відносин праці і соціальних відносин та досить повно описує всі фази відтворення робочої сили та соціальний супровід цього процесу.

В даній статті детальніше зупинимось саме на обліковому забезпеченні системи соціального захисту працюючих громадян, що знаходиться на перетині державної та власної соціальної політики суб'єктів господарювання.

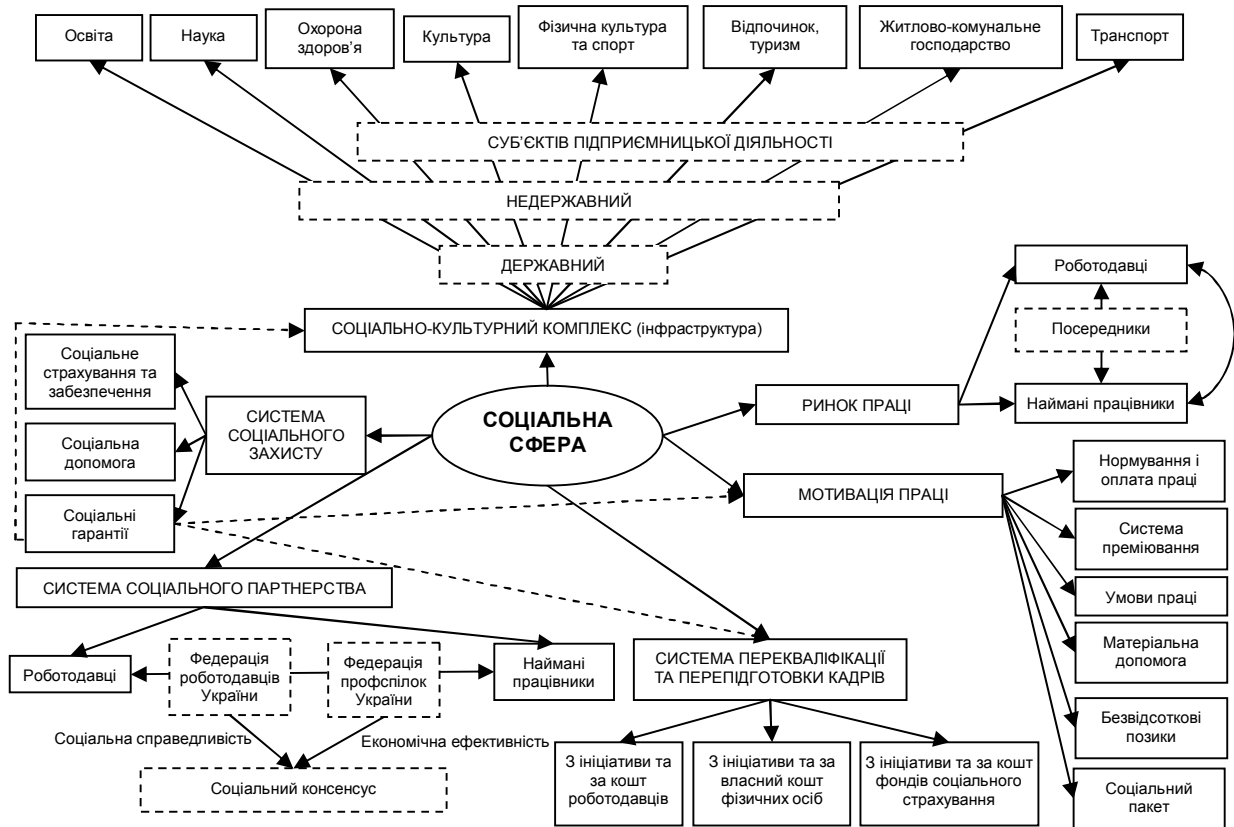

Рис. 3. Складові соціальної сфери

При дослідженні ролі бухгалтерського обліку в забезпеченні соціальної політики підприємства, за словами В.Г. Журавської, прослідковується:

- “очевидна нечисленність теоретичних та узагальнюючих робіт з даного напрямку;
- відсутність достатньої визначеності щодо пріоритетів проблематики;
- нерозробленість категорійного апарату;
- перевага другорядних проблем над центральними, теоретично і методично важливими;
- неврахування в дослідженнях інтеграційних процесів в науці, наявність робіт галузевого спрямування з окремими проблемами;
- політизація робіт радянського періоду, що спиралась на урядово-партійні документи” [3, с. 15].

Термін “соціальний захист” вперше з’явився в США в роки Великої депресії 30-х рр. ХХ ст. Однією з його складових є соціальне страхування, яке суттєво впливає на розвиток соціально-економічних відносин між роботодавцем та найманим працівником. Ці відносини, з одного боку, зумовлені вимогами держави, передбаченими на рівні законодавства, а з іншого – прагненням роботодавця створити сприятливі умови для продуктивної та більш якісної роботи працівників та рівнем соціальної свідомості робітників.

Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1948 р. Загальна декларація прав людини визначила право кожного на соціальний захист (підтримку) як при настанні випадків соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття), так і у всіх інших випадках втрати коштів для існування з причин, які не залежать від людини. Мінімальні норми такого захисту пізніше були визначені в Конвенції Міжнародної організації праці № 102 (1952 р.).

Соціальне страхування та соціальне забезпечення є інструментом соціального захисту, який органічно включає в себе механізми страхування; оцінки страхових випадків та розподіл збитків між тими, хто підлягає ризику; відшкодування збитків на основі суміщення принципів солідарності та платності в рамках суспільної взаємодопомоги. Соціальне страхування є особливою формою організованої взаємодопомоги, при якій ризик настання нещасного випадку визначається наперед, а пов’язані з цим ризиком матеріальні втрати, відповідно, розподіляються між всіма учасниками страхової програми. Система соціального страхування в країні включає державні небюджетні фонди соціального страхування (табл.1), а також недержавні соціальні фонди.

Таблиця 1. Порядок формування та використання коштів державних небюджетних фондів соціального страхування України¹

№ з/п	Назва фонду	Об’єкт оподаткування	Напрями використання коштів
1	2	3	4
1	Пенсійний фонд	1. Фактичні витрати на оплату праці працівників, які включають витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати та інших заохочувальних та компенсаційних виплат, у тому числі в натуральній формі, а також винагороди, що виплачуються громадянам за виконання робіт (послуг) за угодами цивільно-правового характеру. 2. Фактичні витрати на виплату і доставку пенсій 3. Сума оподаткованого доходу. 4. Сукупний оподатковуваний дохід. 5. Сума операцій з купівлі-продажу валют.	1. Виплата пенсій. 2. Надання соціальних послуг. 3. Фінансування адміністративних витрат, пов’язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду. 4. Оплата послуг з виплати та доставки пенсій. 5. Формування резерву коштів Пенсійного фонду [7, ст. 73]

¹ Курсивом в таблиці виділено ту частину операцій, яка безпосередньо пов’язана з діяльністю суб’єкта господарювання та підлягає відображенню в системі бухгалтерського обліку

Продовження табл. 1

1	2	3	4
		<p>6. Вартість реалізованих виробів із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння.</p> <p>7. Вартість легкового автомобіля.</p> <p>8. Вартість нерухомого майна, зазначена в договорі купівлі-продажу такого майна.</p> <p>9. Вартість будь-яких послуг стільникового рухомого зв'язку, сплачена споживачами оператору, що їх надає, включаючи абонентську плату, плату (надбавку) за роумінг, суму страхового завдатку, авансу, вартість інших спеціальних послуг, зазначених у рахунку на оплату послуг стільникового рухомого зв'язку [7, ст. 2]</p>	<p>6.</p>
2	<p>Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності</p>	<p>1. Суми фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що підлягають обкладенню податком з доходів фізичних осіб.</p> <p>2. Суми оплати праці, які включають основну та додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі у натуральній формі, які підлягають обкладенню податком з доходів фізичних осіб.</p> <p>3. Суми оподатковуваного доходу (прибутку) [6, ст. 21]</p>	<p>1. Виплата застрахованим особам допомоги з тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів, при народженні дитини та по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на поховання.</p> <p>2. Фінансування санаторно-курортного лікування та оздоровлення застрахованих осіб і членів їх сімей, позашкільне обслуговування, у тому числі придбання дитячих новорічних подарунків.</p> <p>3. Створення резерву страхових коштів у розрахунку на місяць для фінансування матеріального забезпечення застрахованих осіб.</p> <p>4. Забезпечення поточної діяльності та утримання органів Фонду, розвиток його матеріально-технічної бази [6, ст. 20]</p>
3	<p>Фонд соціального страхування на випадок безробіття</p>	<p>1. Сума фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, яка включає витрати на оплату основної та додаткової заробітної плати, та інші заохочувальні й компенсаційні виплати, в тому числі в натуральній формі, що визначаються згідно з нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону України «Про оплату праці», які підлягають обкладенню податком з доходів фізичних осіб.</p> <p>2. Суми оплати праці, які включають основну і додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати (у тому числі в натуральній формі), які підлягають обкладенню податком з доходів фізичних осіб.</p> <p>3. Суми оподатковуваного доходу (прибутку) [5, ст. 19]</p>	<p>1. Виплата забезпечення та надання соціальних послуг.</p> <p>2. Відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію.</p> <p>3. Фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності органів виконавчої дирекції фонду та її робочих органів, управління фондом, розвиток його матеріальної та інформаційної бази.</p> <p>4. Створення резерву коштів фонду [5, ст.16]</p>
4	<p>Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві</p>	<p>1. Сума фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, яка включає витрати на оплату основної та додаткової заробітної плати, та інші заохочувальні й компенсаційні виплати, в тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до Закону України «Про оплату праці», які підлягають обкладенню податком з доходів фізичних осіб.</p> <p>2. Мінімальна заробітна плата [4, ст. 47]</p>	<p>1. Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я та в разі його смерті, пов'язаної із нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням:</p> <p>а) одноразова допомога в разі стійкої втрати професійної працездатності потерпілому;</p> <p>б) щомісячна грошова сума в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;</p> <p>в) пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;</p> <p>г) грошова сума за моральну шкоду за наявності факту заподіяння цієї шкоди;</p> <p>д) страхова виплата потерпілому в розмірі його середньомісячного заробітку при тимчасовому переведенні потерпілого на легшу роботу;</p> <p>е) страхова виплата потерпілому під час його професійної реабілітації;</p> <p>ж) витрати на медичну та соціальну допомогу;</p> <p>з) одноразова допомога у разі смерті потерпілого;</p> <p>и) щомісячна страхова виплата особам, що мають на це право у разі смерті потерпілого;</p> <p>к) допомога дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності;</p> <p>л) пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.</p> <p>2. Організація поховання померлого, відшкодування вартості пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов.</p> <p>3. Сприяння створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку, швидкої допомоги в разі потреби його госпіталізації, ранньої діагностики професійного захворювання.</p> <p>4. Організація цілеспрямованого та ефективного лікування потерпілого у спеціалізованих лікувально-профілактичних закладах з метою якнайшвидшого відновлення здоров'я застрахованого.</p> <p>5. Обслуговування потерпілих вузькопрофільними лікарями та лікарями загальної практики.</p> <p>6. Догляд медичних сестер удома, в лікарні або в іншому лікувально-профілактичному закладі.</p> <p>7. Акушерський та інший догляд удома або в лікарні під час вагітності та пологів.</p> <p>8. Утримання в лікарні, реабілітаційному закладі, санаторії або в іншому лікувально-профілактичному закладі.</p> <p>9. Забезпечення необхідними лікарськими засобами, протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування, зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);</p> <p>10. Забезпечення згідно з медичним висновком домашнього догляду за потерпілим, допомоги у веденні домашнього господарства (або компенсації йому відповідних витрат).</p> <p>11. Проведення навчання та перекваліфікації потерпілого відповідно до висновку лікарсько-консультативної комісії або медико-соціальної експертної комісії у навчальних закладах, перенавчання інвалідів, якщо внаслідок ушкодження здоров'я або заподіяння моральної шкоди потерпілий не може виконувати попередню роботу.</p> <p>12. Організація робочих місць для інвалідів, компенсацію при цьому витрат виробництва, які не покриваються коштами від збуту виробленої продукції.</p>

1	2	3	4
			<p>13. Надання інвалідам разової грошової допомоги, допомоги у вирішенні їх соціально-побутових питань.</p> <p>14. Сплата за потерпілого внесків на медичне та пенсійне страхування.</p> <p>15. Надання підприємствам на безповоротній основі фінансової допомоги для розв'язання особливо гострих проблем з охорони праці.</p> <p>16. Вивчення та поширення досвіду створення безпечних та нешкідливих умов праці.</p> <p>17. Реалізація регіональної програми поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища.</p> <p>18. Витрати робочих органів виконавчої дирекції, пов'язаних із здійсненням загальнообов'язкового державного соціального страхування та міжнародної діяльності [4]</p>

Оскільки в Україні діє солідарна система соціального захисту, суми фактичних витрат на оплату праці найманих працівників (платник збору – суб'єкт господарювання) та суми оплати праці (платник збору – найманий працівник) всіх працюючих громадян є об'єктами оподаткування вищезазначеними зборами, що ставки та порядок утримання яких визначено відповідними нормативними документами, перевіряються державними органами, а порушення у цій сфері тягне за собою накладання відповідних штрафів.

Здавалося б, що питання, визначені на такому рівні, не повинні викликати жодних питань щодо їх відображення в бухгалтерському обліку: все регламентовано, розписано, як, коли і куди платити. Але тут знову ж таки слід враховувати національний менталітет та одну з його рис – на всьому зекономити. Одне з найбільш поширених заходів в цьому напрямі є оплата праці "в конвертах". Адже дійсно, чим більшим виявляється фонд оплати праці, що знайшов своє відображення в системі бухгалтерського обліку, тим більшими будуть відрахування підприємств до фондів соціального страхування та утримання із заробітної плати кожного працівника. Відповідно, за інших рівних умов, меншим буде прибуток, що отримується власником.

Голова Державного центру зайнятості, керівник виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття В.Галицький пояснив, що кожен п'ятий український працівник одержує зарплату в конвертах. За його словами, "в державі загальна заробітна плата всіх форм власності складає 310 млрд. грн. А приблизно 60-70 мільярдів люди отримують у конвертах" [9].

В результаті власник намагається всіляко економити на витратах, у тому числі і на оплаті праці, чим і зумовлюється приховування даних про фактично нарахований дохід найманих працівників. З боку найманих працівників чітко прослідковуються дві позиції:

1) в умовах існування значного рівня безробіття особи, яка влаштовується на роботу, часто доводиться погоджуватись на ті умови, які пропонує їм роботодавець для того, щоб мати якісь кошти для існування;

2) за умов великого податкового навантаження найманий працівник погоджується на неофіційну заробітну плату з метою одержання більшого доходу.

Якщо перша позиція, з погляду найманого працівника, є зрозумілою, то друга свідчить про низький рівень соціальної свідомості громадян. Адже, крім того, що такий підхід сприяє розвитку тіншового сектору, наймані працівники самі позбавляють себе соціальної захищеності як в теперішній час (виплата застрахованим особам допомоги з тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів, при народженні дитини, відпускних, можливість одержання кредитів в банках за достатнього рівня доходу), так і в майбутньому (відсутність пристойного доходу для нараховання пенсії). Якщо сума нарахованого доходу не буде відображена в системі бухгалтерського обліку, вона не потрапить в розрахунок відповідних соціальних виплат.

Говорячи про місце соціального страхування та соціального забезпечення в системі бухгалтерського обліку, слід розглядати наступні його об'єкти:

1) розрахунки за виплатами працівникам, що відображаються у складі поточних зобов'язань та є базою для нарахування соціальних виплат;

2) розрахунки за соціальним страхуванням, що відображаються у складі поточних зобов'язань та складаються із сум, нарахованих на фонд оплати праці та утриманих з доходу працівника, що включає основну і додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати;

3) витрати підприємства, до складу яких входять нараховані працівникам виплати;

4) грошові кошти в готівковій та безготівковій формі та їх рух (за умови випадків виплати заробітної плати в натуральній формі – товарно-матеріальні цінності, які видаються працівникам).

Лише за умови відображення в бухгалтерському обліку повної, правдивої та неупередженої інформації про всі ці об'єкти з обов'язковим наступним контролем (в першу чергу, з боку державних органів) можна досягти поставленої мети та забезпечити найманим працівникам той рівень соціальної захищеності, який передбачений чинним законодавством України.

Окрім цього, виконання вимог законодавства, яке має свої переваги та недоліки, призведе до зменшення нелегальних схем господарювання, виведення з тіні значної суми коштів, а, відповідно, до збільшення надходжень до державних бюджетних та небюджетних фондів. Це дасть змогу:

1) переглянути існуючі норми оподаткування;

2) підвищити розмір соціальних виплат;

3) підвищити життєвий рівень населення;

4) покращити соціально-економічне становище країни в цілому.

Весь цивілізований світ заробітну плату отримує офіційно. Адже це, перш за все, державні соціальні гарантії, впевненість у завтрашньому дні, реальні плани на майбутнє як кожного громадянина, так і всієї держави. Нелегальна робота – це відсутність захисту від незаконного звільнення, гарантій на безпечні та здорові умови праці, гарантованого права на відпочинок. Така ситуація негативно впливає як на загальнодержавні макроекономічні показники, так і на привабливість вітчизняного ринку праці, соціальний захист населення.

Соціальна допомога виплачується через відповідні державні органи соціального забезпечення та не знаходить свого відображення в системі бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання.

Соціальною гарантією, яка впливає на розмір доходу найманих працівників, є розмір мінімальної заробітної плати, що буде розглянуто в частині бухгалтерського обліку заходів щодо мотивації праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті визначення основних напрямів соціальної діяльності суб'єктів господарювання та відображення соціальної діяльності в системі бухгалтерського обліку з'ясовано наступне.

1. Дослідження соціальної діяльності підприємств доцільно здійснювати за трьома основними напрямками: заходи, орієнтовані на персонал підприємства; операції, що забезпечують прибуток власнику; заходи, націлені на суспільство в цілому. При цьому особливу увагу слід звернути на відображення цих заходів в системі бухгалтерського обліку через такі об'єкти, як ресурси,

зобов'язання, витрати, власний капітал та фінансові результати, правдива та неупереджена інформація про які сприятиме утвердженню принципу соціальної справедливості.

2. Основні напрями соціальної діяльності підприємства визначаються через соціальну політику, розроблену на ньому. При цьому слід враховувати, що власна соціальна політика суб'єктів господарювання повинна базуватись на соціальній політиці держави, в якій вони функціонують, але доповнювати її з метою підвищення соціальних стандартів.

3. Враховуючи вищезазначене, виділено суб'єктів, які визначають соціальну політику (держава та суб'єкти господарювання) та суб'єктів, які зацікавлені в її результатах (управлінський персонал та власники, працівники громадяни, суспільство).

4. Розглядаючи заходи, орієнтовані на персонал підприємства, в статті виділено складові соціальної сфери, яка складається з соціально-культурного комплексу, системи соціального захисту, соціального партнерства, перекваліфікації та перепідготовки кадрів, ринку та мотивації праці.

5. Досліджуючи системи соціального захисту на основі порядку формування та використання коштів державних неюджетних фондів соціального страхування України, виділено ту частину операцій, яка безпосередньо пов'язана з діяльністю суб'єкта господарювання та підлягає відображенню в системі бухгалтерського обліку. В результаті цього визначено об'єкти, бухгалтерський облік та контроль за якими впливає на соціальне поточне та майбутнє становище найманих працівників. До таких об'єктів віднесено: розрахунки за виплатами працівникам, що відображаються у складі поточних зобов'язань та є базою для нарахування соціальних виплат; розрахунки за соціальним страхуванням, що відображаються у складі поточних зобов'язань та відображають суми, нараховані на фонд оплати праці та утримані із суми, яка включає основну і додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати; витрати підприємства, до складу яких включаються нараховані працівникам виплати; грошові кошти в готівковій та безготівковій формі та їх рух (за умови випадків виплати заробітної плати в натуральній формі – товарно-матеріальні цінності, які видаються працівникам).

Перспективою подальших досліджень є розгляд таких складових соціальної сфери, як соціально-культурний комплекс, система, соціального партнерства, перекваліфікація та перепідготовка кадрів, ринок та мотивація праці, а також інших напрямів соціальної діяльності (операцій, що забезпечують прибуток власнику та заходів, націлених на суспільство в цілому).

Список використаної літератури:

1. *Бутинець Ф.Ф.* Альфа і омега бухгалтерського обліку або моя болісна не сповідь: Монографія / Франц Францович Бутинець. – Житомир: ПП "Рута", 2007. – 328 с. 2. *Бутинець Ф.Ф.* П'ятнадцять років надій та ілюзій / Ф.Ф. Бутинець // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2007. – № 1 (39). – С. 7-23. 3. *Журавська В.Г.* Управління якістю надання соціальних послуг: системний підхід. / В.Г. Журавська // Соціальний захист. – 2007. – № 1. – с. 15-16. 4. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності": за станом на 01 квітня 2009 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

5. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття": за станом на 01 квітня 2009 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. 6. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, замовленими народженням та похованням": за станом на 01 квітня 2009 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. 7. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування": за станом на 01 квітня 2009 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. 8. *Камя А.* Бунтующий человек / Альберт Камя. – М.: Политиздат, 1990. 9. *Лащенко О., Набока М.* "Конвертована" зарплата". 60 мільярдів гривень в Україні платять неофіційно [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2008. – 15 липня. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/article.aspx?id=1183836>. 10. *Маркович Данило Ж.* Проблемы социального развития в современном обществе / Данило Ж. Маркович // Ученые записки. – 2004. – № 2. – С. 5-12. 11. *Пушкар М.С.* Філософія обліку: Монографія / Михайло Семенович Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 157 с. 12. *Самрайлова Е.К., Говорова Н.А.* Социальный аудит внутренней стратегии предприятия [Електронний ресурс] // Глобэкси. – 2007. – С. 1-5 Режим доступу до журн.: http://www.globecsi.ru/Articles/2007/Samrailova_Govorova.pdf, 13. *Чижевська Л.В.* Семь причин, чтобы не доверяют бухгалтерскому учету. / Л.В. Чижевська // Вісник ЖДТУ. – 2006. – № 2 (36). – с. 140-151. 14. *Чижевська Л.В.* Соціальні відносини в системі бухгалтерського обліку. / Л.В. Чижевська // Вісник ЖДТУ. – 2006. – № 3. – С. 6-12. 15. *Чижевська Л.В.* Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку: Монографія / Людмила Віталіївна Чижевська. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 528 с. 16. *Шахул Гамид Бен Ходжа Мохаммед Ибрагим.* От обычного бухгалтерского учета до исламского бухгалтерского учета: обзор развития теории западного бухгалтерского учета и ее значение для различий в развитии Исламского бухгалтерского учета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://islamic-finance.net>. 17. *Czubata J., Kedzior M.* Environmental Reporting And Accounting As a Feedback Between the Society and General Accounting Theory / J. Czubata, M. Kedzior // General Accounting Theory Towards Balancing the Society. / Editors Miechyslaw Dobija, Susan Martin. – 2004. – 532 p. 18. *Deegan C.* Financial Accounting Theory / C. Deegan. – The McGraw-Hill Companies, Inc., 2004. – 442 p. 19. *Porter Gray A., Norton Curtis L.* Financial Accounting on Decision Makers. The Alternative to Debits and Credits / Gray A. Porter, Curtis L. Norton: 4th Edition. –USA: Thomson, South-western. – 812 p.

ЖИГЛЕЙ Ірина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік: соціальний аспект;
- облік зовнішньоекономічної діяльності